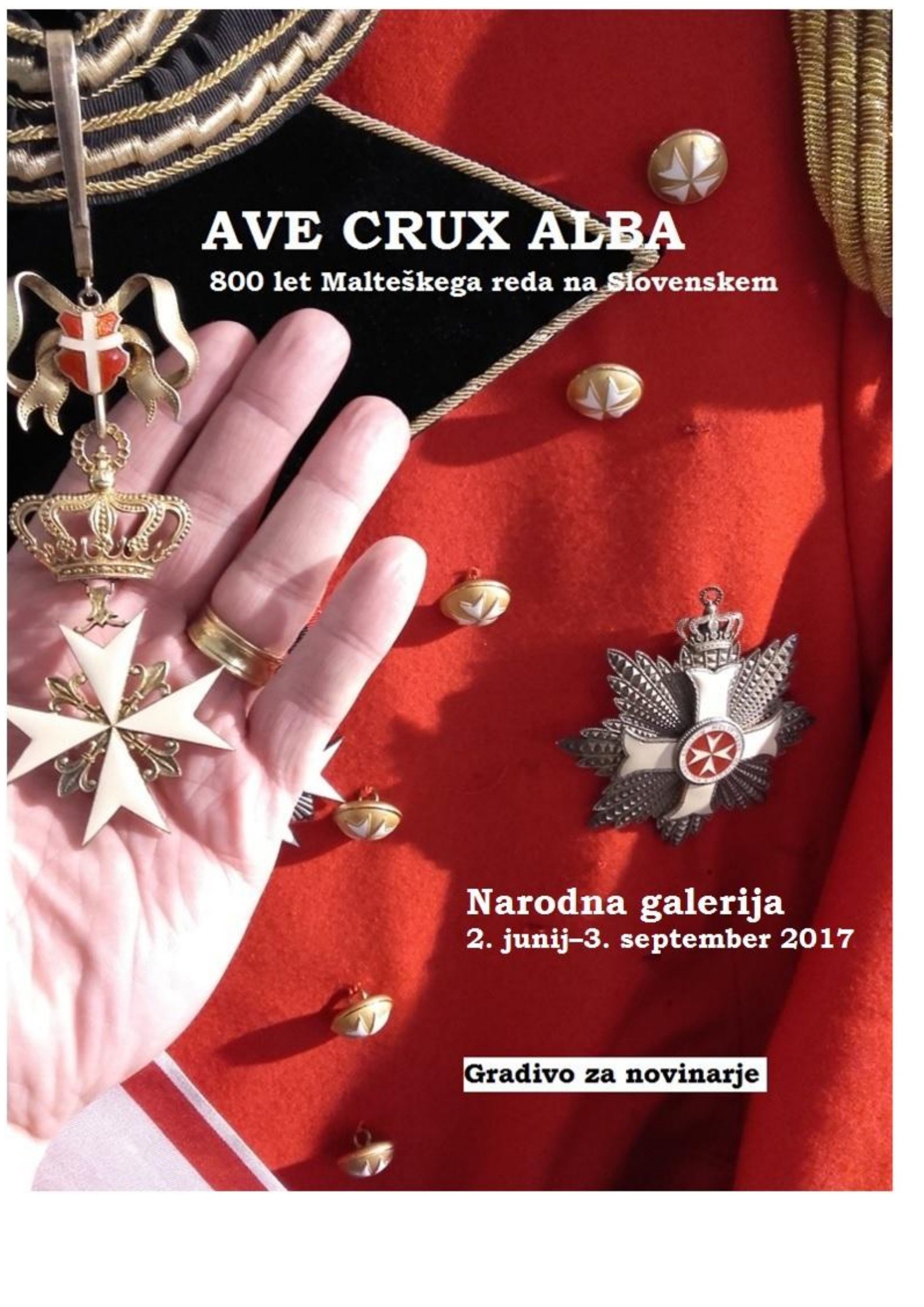

A hand holds a large Maltese cross medal with a crown and a ribbon. The background is a red velvet surface with several smaller Maltese cross medals and a sword hilt with gold braiding.

AVE CRUX ALBA

800 let Malteškega reda na Slovenskem

Narodna galerija
2. junij–3. september 2017

Gradivo za novinarje

O razstavi

Razstava **Ave crux alba: 800 let Malteškega reda na Slovenskem** obeležuje visoki jubilej najstarejše omembe posesti reda sv. Janeza iz Jeruzalema na naših tleh.

Omembo zasledimo v listini, datirani v 23. oktober 1217, ki nosi pričevanje Eberharta, salzburškega nadškofa in papeževega legata, o tem, da se Friderik s Ptuja odpove dajatvam špitala v Melju (pri Mariboru), ki pripadajo bratom sv. Janeza in si jih je prilastil kljub privilegiju o dajatvah, ki ga je bratom sv. Janeza podelil papež. Listina je last Velikega priorata Češke Suverenega malteškega viteškega reda, hranijo pa jo v Nacionalnem arhivu Češke republike v Pragi.

V naslednjih stoletjih redovni bratje sv. Janeza, ki jih poznamo tudi kot viteze sv. Janeza ali ivanovce ali hospitalerje, danes pa kot malteške viteze, vzpostavijo in razvijajo posesti – imenovane komende – še v Polzeli in Komendi. V Valvazorjevi grbovni knjigi red sv. Janeza skupaj z nemškim viteškim redom (križniki) in jezuiti zasledimo kot veliki red na Kranjskem.

Naslov razstave – Ave crux alba (Pozdravljen, beli križ) – je začetek himne Suverenega malteškega viteškega reda, ki ima kot suvereni subjekt mednarodnega prava poleg zastave in grba tudi ta državni simbol.

Razstava na ogled ponuja več kot dvesto eksponatov, največ iz zasebnih zbirk in še nikoli prej postavljenih na javni ogled, nekaj pa iz Velikega priorata Avstrije, Nadškofije Ljubljana in Pokrajinskega muzeja Maribor. Med njimi je precej unikatnih izdelkov, ki že s svojo umetniško vrednostjo in uporabljenimi materiali sodijo v sam vrh evropske zgodovinske dediščine. Najstarejši eksponat je iz 13. stoletja, po provenienci iz trdnjave Margat iz Svete dežele, znani po pomembni bitki med vitezi sv. Janeza in muslimanskimi silami.

Na ogled so postavljene številne redovne insignije (znamenja pripadnosti Redu), ki se iz enostavnih postsrednjeveških obeležij v času baroka in rokokoja pod vplivom tedanje mode razvijejo v edinstvena draguljarska dela. Kot laični cerkveni red Rimskokatoliške cerkve od svojih pripadnikov namreč zahteva zunanje obeleževanje pripadnosti, kar pa se je skozi 900 let obstoja spreminjalo v skladu z razvojem oblačil in mode ter redovnih pravil.

Pomemben del razstave zasedajo redovne uniforme. Kot vojaški in aristokratski red je Suvereni malteški viteški red razvijal lastno vojaško tradicijo, ki se odraža tudi na vojaških nošah. Značilne umetelno izdelane uniforme izražajo stopnje nosilcev, pa tudi pripadnost organizacijskim enotam, na katere je Red razdeljen še danes. Med rdeče-zlate uniforme z odlikovanji in meči sodijo tudi umetelno izdelana obuvala z viteškimi ostrogami, plašči in pokrivala. Razstavljena odlikovanja so izbrana izmed redko podeljenih redov za zasluge, njihove stopnje pa kažejo na pomembnost prejemnikov in njihovo delo.

Suvereni malteški viteški red ima tudi lastne klerike, ki skrbijo za kvaliteto duhovnega življenja članov Reda. Mednje se uvrščajo duhovniki, škofje in tudi kardinali, kar je razvidno iz razstavljenih cerkvenih in liturgičnih oblačil. V tem delu razstave je na osrednjem prostoru razstavljen kelih, ki kot liturgična posoda sodi med najpomembnejše dejavnike krščanskega verskega življenja in je posvečen slovenski asociaciji Reda.

Slovensko noto na razstavi krepijo tudi izpostavljene osebe, ki so kot člani Reda na Slovenskem skozi stoletja veliko prispevali k splošnemu družbenemu razvoju skozi redovno poslanstvo pomoči ubogim. Njihova redovna oprava, slike in listine so poleg javnega dokumentarnega gradiva edinstvena zapuščina neposredne navezanosti starodavne inštitucije na slovenska tla.

Sodobna dejavnost Reda in njegovih pomožnih enot v obliki nacionalnih malteških pomoči je predstavljena skozi gradivo o humanitarnem delovanju v Sloveniji in v tujini. Med eksponati je na ogled postavljen tudi bronasti znak Civilne zaščite v zahvalo za cenjeno pomoč pri poplavah leta 2014. Bogato dokumentarno gradivo predstavlja približno 100.000 humanitarnih delavcev, ki pod znakom belega malteškega križa delujejo po vsem svetu.

Logotip razstave

O Suverenem malteškem viteškem redu

Suvereni malteški viteški red ali s polnim imenom **Suvereni vojaški bolničarski red svetega Janeza iz Jeruzalema, z Rodosa in Malte** je ena najstarejših ustanov zahodnokrščanske civilizacije. Prvi zapisi o njem izvirajo iz sredine 11. stoletja, kot ustanova se je oblikoval že pred prvo križarsko vojno v Jeruzalemu, kjer se je ukvarjal z nudenjem oskrbe romarjem, bolnim in pomoči potrebnim. Od leta 1113 je priznan kot laična verska inštitucija Rimskokatoliške cerkve s posebno avtonomijo, ki zaradi potrebe po zaščiti romarjev v Sveti deželi postane tudi vojaški red. Skupaj s podobnima redovima – templarji in križniki (nemški križarski red) – vtisne globok pečat na križarske države in zgodovino Sredozemlja.

Po izgubi Svete dežele se zateče na otok Rodos, kjer leta 1310 pridobi status suverene ustanove, ki ga ima kot suvereni subjekt mednarodnega prava še danes, in sicer kot še edini obstoječi suvereni viteški red. Po dolgih bojih se mora Red leta 1523 umakniti pred Turki, nakar 1530 sprejme ponudbo cesarja Karla V. in prevzame otok Malto, po katerem je znan še danes.

Leta 1798 mora zaradi Napoleonove zasedbe otoka malteški viteški red zapustiti Malto in po dolgem iskanju se končno umesti v Rimu, kjer v Magistralni palači in Magistralni vili uraduje z zagotovljenimi ekstrateritorialnimi pravicami.

Težavno obdobje, ki se je pričelo s francosko revolucijo in zasedbo več kot polovice redovnih posestev, nadaljevalo pa z zasedbo Malte in dobro stoletje kasneje s pregonom s strani nacističnega in komunističnih režimov, se je umirilo sredi 20. stoletja, ko se z reformirano ustavo Red modernizira.

Suvereni malteški viteški red sestavljajo vitezi (danes tudi dame), kleriki in donati.

Deli se na tri razrede; prvi razred sestavljajo vitezi pravičnosti ali profesii, ki so sprejeli zaobljube čistosti, uboštva in pokorščine ter so podložni kanonskemu pravu. Ne živijo v redovni skupnosti, vendar so posvečene osebe in so znani kot "srce Reda". Do danes so se ohranili še trije samostani redovnic sv. Janeza, dva v Španiji in eden na Malti; redovnice v Redu zavzemajo enako stopnjo kot kaplani.

Drugi razred – ustanovljen v 20. stoletju – sestavljajo vitezi in dame z obljubo (ne zamešati z zaobljubo!) pokorščine. Ne gre za posebno hierarhično stopnjo v Redu, temveč za laične viteze in dame, ki so se še posebej zavezali h krščanskemu načinu življenja.

Tretji razred sestavljajo vitezi in dame časti in vdanosti (za to stopnjo je potrebno izkazati določeno plemiško poreklo), vitezi in dame milosti in vdanosti (za to stopnjo je potrebna nižja stopnja plemiškega porekla) in vitezi in dame magistralne milosti (gre za neplemiške članice in člane ter je danes najštevilčnejša stopnja v Redu).

Kleriki se glede na svojo duhovniško stopnjo razvrščajo v iste razrede.

Stopnje in razredi so označeni na redovnih oblačilih in uniformah.

Red je danes sestavljen iz šestih velikih prioratov, šestih podprioratov in 47 nacionalnih asociacij, med njimi je tudi slovenska. Poglavar reda je veliki mojster, ki ga na dosmrtni položaj izvoli Popolni državni svet (Consiglio Compito di Stato). Veliki mojster je vedno vitez pravičnosti stopnje časti in vdanosti in ima naslov kneza, na precedenčnem seznamu Cerkve pa se nahaja med kardinali (nima volilne pravice pri izvolitvi papeža).

Veliki mojster ni absolutistični vladar, temveč vlada skupaj s Suverenim svetom, ki ga sestavljajo štirje najvišji funkcionarji in šest predstavnikov članov v Redu. Visoki funkcionarji so: veliki komendator (verski predstojnik vseh posvečenih oseb v Redu), veliki kancler (minister za notranje in zunanje zadeve), veliki hospitalier (minister za humanitarno delo in mednarodno sodelovanje) in prejemnik skupne blagajne (finančni minister).

Crux alba ali beli križ je značilni "malteški križ" z osmimi kraki. Ti kraki predstavljajo osem evangelijskih blagrov, pa tudi boj proti osmim stiskam in slabostim sveta (bolezen, zapuščenost, brezdomstvo, lakota, pomanjkanje ljubezni, krivica, ravnodušnost ter nevera).

"Ave crux alba" – Pozdravljen, beli križ – je tudi himna Suverenega malteškega viteškega reda.

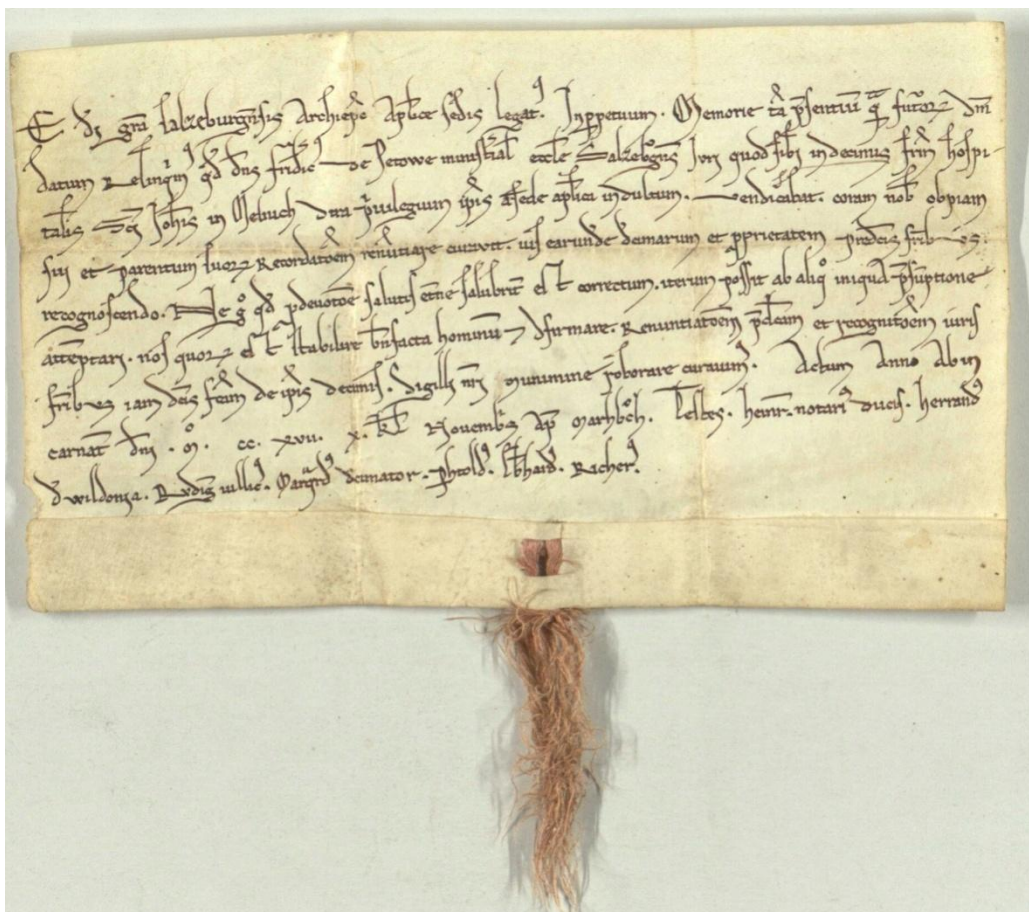
Suvereni malteški viteški red je z izgubo Malte nehal biti vojaška sila, je pa svoje strukture in veščine usmeril v izgradnjo pomožnih vojaških enot, in sicer bolničarskih sestav, s katerimi od konca 19. stoletja do danes kot zdravniško in sanitetno osebje v formaciji prostovoljnega pomožnega korpusa sodeluje v vojnah in spopadih.

Kot suvereni subjekt mednarodnega prava deluje tudi preko lastnih diplomatskih predstavništev (diplomatske stike vzdržuje v več kot 100 državah, vključno z Republiko Slovenijo) in gosti diplomatske predstavnike v Rimu.

V veliki shizmi zahodnokrščanske Cerkve v 16. stoletju so se oblikovale tudi protestantske ustanove reda sv. Janeza. Danes se med te štejejo red sv. Janeza na Švedskem, red sv. Janeza na Nizozemskem in red sv. Janeza (bailije Brandenburg) v Nemčiji ter Častivredni red sv. Janeza v Združenem kraljestvu. Vse našete ustanove priznavajo Suvereni malteški viteški red kot skupni vir in najstarejšega člana t. i. "zveze redov", ki kljub verskim odstopanjem sodelujejo v skladu s prvotnim poslanstvom.

Žal po svetu obstaja precej skupin, ki se lažno predstavljajo kot del reda sv. Janeza in si na račun njegovega ugleda obetajo nepošteno pridobljene koristi.

Daleč najpomembnejša in izpostavljena dejavnost Reda je bolničarska. V mrežah lastnih bolnišnic, klinik, reševalnih misij in zatočišč po vsem svetu pod znakom malteškega križa deluje več kot 20.000 zdravstvenih delavcev in več kot 80.000 prostovoljcev, ki brez razlikovanja po veri, spolu in rasi skrbijo za revne, uboge, pomoči potrebne in pregnane. Kljub korenitim spremembam in pretresom v 900-letni zgodovini Suvereni malteški viteški red ostaja zvest besedam svojega ustanovitelja bl. Gerarda: "Naša bratovščina bo nesmrtna, saj je ukoreninjena v revščini tega sveta, obenem pa bodo po Božji volji vedno živeli ljudje, ki si bodo prizadevali za lajšanje trpljenja in lažje prenašanje človeške bede".

Listina z najstarejšo omembo posesti reda sv. Janeza iz Jeruzalema na Slovenskem iz Nacionalnega arhiva Češke republike v Pragi (2060, datirana v 23. oktober 1217, Veliki priorat Češke)

Listina nosi potrdilo Eberharta, salzburškega nadškofa in papeževega legata, da se je njegov ministerial Friderik s Ptuja (Fridericus de Petowe) odpovedal pravicam do dajatev, do katerih so bili s papeževim privilegijem upravičeni bratje sv. Janeza iz špitala v Meljah (Melling) pri Mariboru. Posest reda sv. Janeza (*komenda*) v Meljah je imela predvsem komercialni pomen na območju, posejanem z vinogradi. Naloga komend je bila vzdrževati dejavnosti reda sv. Janeza v Sveti deželi, kasneje v Sredozemlju.

Jožef Rabatta, neznani avtor, Nadškofija Ljubljana

Komendator Jožef grof Rabbata, ljubljanski knezoškof, je bil prvorojenec furlansko-goriškega plemiča s toskanskimi koreninami. V malteški red je bil sprejet na Malti, kjer je služil do odhoda v Veliki priorat Češke, kjer je opravljal dolžnosti komendatorja (upravitelja posesti) na Češkem in v Avstriji. Sodeloval je v bojih proti Turkom, nato pa spet prevzel upravljanje posesti malteškega reda na Češkem. Cesar Ferdinand III. je grofa Rabatto imenoval za poveljnika telesne straže svojega sina Ferdinanda IV., nato pa za vzgojitelja nadvojvode Karla Jožefa in vrhovnega upravitelja dvora. Leta 1664 je vstopil v duhovniški stan in še isto leto ga je cesar Leopold I. imenoval za ljubljanskega škofa. Veljal je za izobraženega in uglajenega moža s posluhom za umetnost. Vemo, da je z izobraženci komuniciral v latinščini, z državno oblastjo v nemščini, s svojimi verniki pa v slovenščini. Zaslužen je za porast tiska slovenskih knjig, duhovnikom pa je dovolil branje Biblije v prevodu protestanta Dalmatina.

Kelih, Christoph Steidl Porenta, 2014

Kelih je liturgična posoda, namenjena obhajilu pod obema podobama, ko redovni bratje malteškega reda poleg hostije zaužijejo tudi Kristusovo kri. Izdelal ga je redovni brat iz Slovenije in je posvečen slovenski asociaciji malteškega reda.

Deli keliha odražajo najpomembnejšo simboliko Suverenega malteškega viteškega reda. Na nogi keliha vidimo Svetega Duha v podobi goloba in redovno vodilo *Tuitio fidei et obsequium pauperum* (zaščita vere in pomoč ubogim) ter glavo sv. Janeza Krstnika, redovnega zavetnika, prav tako beli malteški križ in zaprto krono, znak suverenosti Reda. Dvigajoči se štirje meči predstavljajo mučilno orodje, pod katerim je padel sv. Janez Krstnik. Kupa ponazarja prvenstvenost bratske sloge in povezanosti, ki se odražata v vencu navzdol obrnjenih mečev, katerih ročaji so okrašeni z granati – simboliko krvi.

Insignija viteza malteškega reda, 18. stol., zlato, emajl, diamanti, iz zasebne zbirke

Redovnim članom je že s prvimi redovnimi pravili zapovedano, da morajo znak pripadnosti redu (bel križ) nositi na vidnem mestu. Značilen bel križ je bil nazoren na oblačilih, kot tudi v obliki insignije, pripete na oblačila ali obešene okoli vratu.

Šele v 18. stol. so redovna pravila pričela natančno določevati elemente insignij, ki so obeleževale stopnjo in položaj člana v Redu. Do takrat pa so bile insignije precej bolj dovzetne za modo in kreativnost pri izbiri materialov, iz katerih so bile izdelane. Po srednjeveški relativni preprostosti so iz baroka in obdobja rokoka ohranjeni unikatni primerki najvišje draguljarske umetnosti, ki zrcalijo visoko modo svojega časa.

Uniforma dr. Štefana Faleža, 20. stol., slovenska asociacija Suverenega malteškega viteškega reda

Od samega začetka red sv. Janeza – kot vsi ostali redovi – pozna več razredov svojih članov. Poleg vitezov so v Redu še duhovščina in sestre ter služéči bratje. Vsak od teh razredov je imel svojo predpisano opravo. Vitezi so kot vojaško osebje za zaščito romarjev v Sveti deželi že zgodaj ločevali vojaško opravo od cerkvene (kot redovni bratje imajo vitezi tudi verske obveznosti). V času izoblikovanja predmodernih častniških slojev pa so v skladu s tedanjim časom sprejeli tudi značilno rdečo uniformo. Stopnjo viteza in njegov položaj v Redu odražajo dodatki, kot so zlate obrobe, zlato izvezena trnova krona na pasu, zlati dodatki na manšetah, določene asociacije pa imajo celo nekaj unikatnih elementov. V slogu vojaške noše so na uniformi predstavljena tudi odlikovanja in meč, obuvala pa so opremljena z viteškimi ostrogami.

Posnetek članov slovenske asociacije malteškega reda, foto: Jože Pavlič, 2017

Člani Suverenega malteškega viteškega reda ob opravljanju verskih dolžnosti nosijo korno ogrinjalo, imenovano kukula, ki je verjetno najstarejša redovna oprava bratov sv. Janeza. Na prsih je izvezen malteški križ, ki preko dodatkov odraža stopnjo člana v Redu. Redovni križ je v obliki insignije, ki se nosi okoli vratu. Določene asociacije nosijo na kukuli dodatke, slovenska ima na primer okoli ovratnika in manšet dodan tanek rdeč trak.

Posnetek z vsakoletnega narodnega romanja bolnikov in invalidov na Brezje, foto: Jože Pavlič, 2016

Skrb za uboge, bolne, pomoči potrebne in pregnane je skozi vso zgodovino malteškega reda veljala za primarno dejavnost. Pri osebni skrbi zanje so stopnje in položaj članov Reda potisnjeni v ozadje, saj so slednji po osnovni dolžnosti "služabniki naših gospodov bolnih ubogih", *servi dominorum pauperum infirmorum*. Veliko pozornosti je namenjene romarjem, ki so bili še pred formalno potrditvijo redovnih pravil s strani Svetega sedeža deležni oskrbe v hospicij in bolnišnicah v Sveti deželi in po evropskih komendah. Danes se skrb za uboge in bolne izraža v sodobnih pristopih bolniške pomoči in oskrbe, ki jo izvaja več kot 20.000 zdravstvenih delavcev in 80.000 prostovoljcev v mreži bolnišnic, klinik, centrov in enot po vsem svetu.

Oskrbovanje beguncev v Dobovi, foto: Anton Vučajnk, 2015

Eden največjih izzivov za Suvereni malteški viteški red danes je ob lažšanju posledic naravnih nesreč zagotovo pomoč beguncem, migrantom in razseljenim. Medtem ko se redovno vodstvo preko svojih diplomatskih predstavnikov v več kot sto državah in s statusom stalne opazovalke pri ZN trudi pri iskanju političnih rešitev, se na terenu prostovoljci in uslužbenci lotevajo neposrednih pristopov. Mednarodna razvejanost in bogate izkušnje nudijo veliko možnosti za hitro in učinkovito sodelovanje med asociacijami in njihovimi pomožnimi enotami malteške pomoči. Te enote niso del Reda, so mu pa vdane v zavzetosti za pomoč tistim, ki pomoč potrebujejo ne glede na vero, raso in spol.

Spremljevalni program

Javna vodstva po razstavi Ave crux alba: 800 let Malteškega reda na Slovenskem

Razpored javnih vodstev v juniju:

- nedelja, 4. junij, ob 12.00
- sobota, 10. junij, ob 11.00
- nedelja, 25. junij, ob 11.00

Predavanja ob razstavi Ave crux alba: 800 let Malteškega reda na Slovenskem

petek, 2. junij, ob 18.00

Roman Vučajnk: Menihi bojevniki - vojaška vloga malteških vitezov

Predavanje se osredotoča na vojaško vlogo vitezov sv. Janeza, ki se po propadu križarskega jeruzalemskega kraljestva selijo na Rodos, nato na Malto, po izgubi suverenega ozemlja pa služijo v številnih nacionalnih vojskah vse do današnjih dni.

torek, 13. junij, ob 18.00

dr. Tadej Jakopič: Malteški red – rast iz dobrodelnosti

Začetke reda zaznamuje veliko posrednih in neposrednih dejavnikov, vezanih na evropski prostor in na Levant. Kateri so ti dejavniki in kako so pripeljali do začetka reda, ki deluje še danes in bo po besedah blaženega Gerarda, ustanovitelja reda, nesmrten? Odstiranja le teh vodijo k poznavanju razvoja redovnega delovanja v vseh specifikah časa in krajev njegovega bivanja.

torek, 20. junij, ob 18.00

Christoph Steidl Porenta: Zgodovina insignije

Zunanji znak pripadnosti določeni organizaciji vedno namenjen temu, da ga ljudje opazijo in takoj prepoznajo. Predavanje se osredotoča na insignijo malteškega reda od njenih skromnih začetkov do vrhuncev umetnosti pod vplivom mode in družbenega položaja, pri tem pa predstavi materiale in način izdelave ter njihov pomen.

Dodatna vodstva in predavanja v juliju, avgustu in septembru bodo objavljena na spletni strani Narodne galerije.

Vodstva po razstavi in predavanja so brezplačni.

Informacije: T: (01) 24 15 415/418, E: dejavnosti@ng-slo.si

Ave crux alba: 800 let Malteškega reda na Slovenskem

2. junij 2017–3. september 2017

Narodna galerija, Galerija Narodni dom, Cankarjeva 20, Ljubljana

Nosilec projekta

Slovenska asociacija Suverenega malteškega viteškega reda

Razstavo je omogočila Narodna galerija

Avtor razstave

Christoph Steidl Porenta

Soavtorja

Tadej Jakopič, Roman Vučajnk

Vodja/koordinator projekta

Christoph Steidl Porenta, Mateja Krapež

Postavitev razstave

Christoph Steidl Porenta, Tadej Jakopič, Roman Vučajnk

Logotip razstave

Shadow Pre-Press

Umetnine za razstavo so posodili

zasebni lastniki, Nacionalni arhiv Češke republike, Veliki priorat SMVR Avstrije, Nadškofija Ljubljana, Pokrajinski muzej Maribor

Glavni podpornik razstave

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA KULTURO

Uradna penina na odprtjih razstav

RADGONSKE GORICE

Cvetje na odprtju razstave

CVETLIČARNA GALERIJA
MARJAN LOVŠIN

Ave crux alba: 800 let Malteškega reda na Slovenskem

2. junij 2017–3. september 2017

Narodna galerija, Galerija Narodni dom, Cankarjeva 20, Ljubljana

Dodatne informacije

Roman Vučajnk
roman.vucajnk@malteskired.si

Živa Rogelj
T: +386 (01) 24 15 416, M: 386 (0)51 321 658,
ziva_rogelj@ng-slo.si

Spremljajte nas

<http://www.orderofmalta.int>

<https://twitter.com/orderofmalta>

<http://www.facebook.com/MalteskaPomocSlovenija>

<https://www.facebook.com/AveCruxAlba>

www.ng-so.si

<https://www.facebook.com/ngslo/>

Instagram

#AveCruxAlba

#malteskired

#orderofmalta